

קאוצ'ינג על פי הקבלה, חלק ב' · שיעור שני: הבחירה

חרות על הלוחות

שיעור 2 מתוך 10 בקורס קאוצ'ינג על פי הקבלה, חלק ב'. הסרטון המלא, ומתחתיו השיעור כתוב ומעובד לקריאה.

אל תקרא חרות אלא חירות

כל אחד מאיתנו בטוח שיש לו בחירה חופשית. בשיעור הזה נבדוק, בעקבות מאמר החירות של בעל הסולם, כמה חירות יש באמת לאדם שעוצב בידי הוריו, סביבתו והרגליו, ונגלה שהבחירה מרוכזת כמעט כולה בנקודה אחת, בבחירת הסביבה. ומשם נעלה אל סוד החירות שזכו לה ישראל במעמד הר סיני, החירות ממלאך המוות.

בשיעור על השגחה מטריתית עמדנו על כך שההשגחה העליונה מובילה את המין האנושי כולו אל תכלית אחת, אל המעבר מעל מנת לקבל לעל מנת להשפיע, ושיש שתי דרכים להגיע אליה. האחת היא כוח דוחף, דרך הייסורים, שבה מה שלא הבנו בשכל אנחנו לומדים על בשרנו. והשנייה היא כוח מושך, דרך התורה והמצוות, שעליה נאמר "משכני אחריו נרוצה" (שיר השירים א, ד), כי התורה מתוקה ומלאה אור כל כך, עד שהיא מושכת את האדם אחריה.

בשיעור הזה אנחנו עולים קומה, והוא דורש מעט ריכוז. נלך בו צעד אחר צעד בעקבות בעל הסולם, הרב יהודה לייב אשלג, שכתב על הנושא מאמר שלם. הוא פותח בדברי חז"ל על הלוחות. כתוב בתורה: "והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת" (שמות לב, טז), ודרשו חז"ל: אל תקרי חרות אלא חירות. והמדרש מפרש שזו "חרות ממלאך המות" (שמות רבה מא, ז). ובמשנה נאמר על אותו פסוק: "שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות ו, ב). ננסה להבין את המושג הזה, חירות.

חוק הפרוס על כל החיים

האנושות למדה עם השנים שאסור לפגוע בחירותו של היחיד. במשך דורות רבים שעבדו בני אדם את חבריהם, ורק בהדרגה קלט המין האנושי שלשלול מאדם את חירותו ולשעבד אותו לרצונו של אחר הוא דבר פסול. את זה רואים כבר בעולם החי. כותב בעל הסולם: "שבעלי החיים הנמצאים תחת ידינו, מתים כשאנו עושקים מהם את החפש. וזאת עדות נאמנה, שההשגחה אינה מסכימה לשעבודה של שום בריה" (מאמר החירות). וברוך ה', היום כמעט שלא נמצא מצב שבו שוללים מאדם את חירותו, אלא אם כן פגע בחברה ונשפט על כך כדין.

אבל כאן מעורר בעל הסולם שאלה מפתיעה. לפני שאנחנו נלחמים על חירותו של היחיד, כדאי לבדוק כמה חירות יש ליחיד הזה עצמו, והאם יש בנו בכלל את התכונה שנקראת בחירה חופשית.

התענוג והמכאוב

הבורא טבע בתוך המערכת, כבר מבראשית, שני כוחות שמפעילים את כל החי: אנחנו נמשכים אל העונג ובורחים מן הכאב. הנמר אינו בורח מן הכאב מתוך בחירה חופשית. כך הוא בנוי, וכך חיים כל בעלי החיים את חייהם. ואצלנו, בני האדם, הסיפור דומה מאוד.

היתרון שלנו על בעלי החיים הוא בדבר אחד. בלשון בעל הסולם: "ומותר האדם על בעלי החיים הוא: שהאדם יכול להסתכל למטרה רחוקה". אדם מסוגל להתייטר שנה שלמה בשביל עונג שיבוא רק בעוד שנה, כמו סוחר. מי שמחליטה ללמוד רפואה מוכנה לשבע שנים של עמל ויגיעה, משום שבסופן היא רואה הגשמה של חלום, פרנסה והרחבה, כלומר עונג. ואמא שהשכיבה את תינוקה בחצות אינה רוצה לקום אליו בשתיים בלילה, אבל הבכי שחודר אל תוך תוכה מקים אותה מן המיטה. בשורה התחתונה, המנוע הוא אותו מנוע, עונג וכאב.

ועכשיו שימו לב ללשונו החריפה של בעל הסולם: "אם נניח שאין חרות לרצון וכל אחד מאתנו אינו אלא כמין מכוונה הפועלת ויוצרת על ידי כחות חיצוניים, המכריחים אותה לפעול בצורה זו. זאת אומרת שכל אחד חבוב בבית האסורים של ההשגחה, אשר על ידי שני מוסרותיה התענוג והמכאוב, מושכת ודוחפת אותנו לרצונה, למקומות הנרצים לה". ומיד הוא מוסיף: "אין אני בעל המעשה, ואין אני העושה, משום שאני רוצה לעשות, אלא משום שעובדים אתי בעל כרחי ושלא מדעתי".

אנחנו כאן כחומר ביד היוצר. גם מי שבא ללמוד שיעור כזה נמשך אליו בכוח העונג. אילו היו הדברים נאמרים בלשון של איומים ועונשים, מעטים היו באים לשמוע. ההשגחה מביאה את האדם ללמוד עומק ופנימיות דרך דברים שגורמים לו עונג.

בעל הסולם מוסיף שהאדם המאמין מוצא בכך לפחות נחמה, כי הוא יודע שיש לקדוש ברוך הוא בכל ההנהגה הזאת מטרה טובה. אבל מי שרואה בעולם רק חוקי טבע של כאב ועונג, מובל ואינו יודע לאן, שהרי לטבע אין שכל ואין השגחה. לפי השקפה זו, כותב בעל הסולם, "כל אחד אסור במוסרות הטבע העור, שאין לו, לא דעת, ולא חשבון". ובכל זאת יש לבחירה מקום, ונגיע אליו אחרי שנבין איך האדם נבנה.

יש מיש

שלמה המלך גילה כלל גדול: "ואין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט). כל מה שאנחנו רואים בעולם נתון לחוק הסיבתיות, ואנחנו תוצאה של מה שקדם לנו. בעל הסולם כותב שכל התהוות בעולם "אינה נמשכת בבחינת יש מאין, אלא יש מיש. דהיינו על ידי מהות ממשית, שפשטה צורתה הקודמת, ולבשה הצורה המתהווית עתה". את החומר הראשון הזה הוא מכנה בשם מצע.

כל אדם היה פעם טיפה במוחו של אביו, ובטיפה הזאת היה כלול הכל, כל התכונות של מי שעתיד להיוולד. היא ירדה אל רחם אמו, וקיבלה גם שם תכונות. ולכן אנחנו רואים את האב והאם, ובמיוחד את האב, משתקפים בילדים. והאב עצמו הוא תוצר של טיפה קודמת שהתבשלה במוח הסבא. הטיפה אינה נפסדת. היא פושטת צורה ולובשת צורה, ומה שאנחנו רואים היום הוא תוצר של מאות ואולי אלפי שנים. האדם, כותב בעל הסולם, "נמצא בשיעור מסויים, כמו העתקה, המעותקת מספר לספר". ובלשון הגמרא: "יורש כרעיה דאבואה הוא" (עירובין ע, ב), היורש הוא כרגלו של אביו. וכשם שאנחנו מקבלים מן ההורים ירושה גשמית, אנחנו מקבלים מהם גם ירושה רוחנית.

זה הסוד של כל הנטיות שלנו. זה נוטה להתבודד מן החברה, וזה נוטה להיות מעורב בה. זה נוטה לכעס, וזה לוותרנות. כשאנחנו קטנים אין לנו הסבר לכל זה, ועם הזמן אנחנו מבינים שאלה ירושות מאבותינו, ואבותינו קיבלו אותן מאבות אבותיהם.

חטה מוציאה חטה

בעל הסולם ממשיל זאת לחטה. זורעים חטה באדמה, והיא נרקבת ומצמיחה חטה. לא יצא ממנה שיבולת שועל ולא עגבניות. אם נשפר את האדמה, את המים ואת קרני השמש, ייתכן מאוד שנקבל חטה משובחת יותר ובכמות גדולה יותר, אבל בסופו של דבר נקבל חטה. כך גם במצע של האדם. כמו מטען תורשתי, כבר כלול בו כל מה שיש בנו בכוח, וגם המקסימום שנוכל להוציא מעצמנו היה טמון כבר בטיפה שפשטה צורה ולבשה צורה.

ויותר מזה. לפעמים נמצא בילד דבר הפוך מן ההורים, וגם זו ירושה, על דרך השלילה. כותב בעל הסולם: "ומכאן אמרו כל מה שיש בלב האב בסתר, מתגלה אצל הבן בגלוי". נניח שהאב היה קמצן גדול, אבל כל הזמן הוא נאכל מבפנים על שאינו נדיב ואינו משפיע. או שהיה כעסן, ותמיד היו לו רגשי אשמה על שאינו רגוע. אלה דברים שלא הצליח להתגבר עליהם, וייתכן מאוד שנמצא בילד את ההפך מן האב. אפשר למצוא אב שכרוך אחרי השתייה, וילד שמתנגד לשתייה חריפה בצורה מדהימה. התכונות שהאב לא הביא לפועל, ונשארו אצלו בפוטנציאל, יכולות להופיע אצל ילדיו בפועל. נמצא שחלק גדול מן המציאות של האדם הוא תורשה.

כשהנטייה נעשית מושכל

הגורם הבא שמעצב אותנו הוא הסביבה. שמים את החטה בסביבה מסוימת, ובהתאם לכל מה שיש בה, הנטיות מתחילות להתפתח ולהפוך למושכלות. הסביבה מקרינה ומשפיעה, והיא מלמדת אותנו איך להוציא את הנטיות הקיימות אל הפועל. מה שמתפתח בנו הוא מה שכבר קיים, אלא שהוא נעשה מושכל.

הנה דוגמה. ילד קטן קיבל במצע שלו קמצנות. הוא מקבל סוכריות ומחביא אותן, ואינו יודע למה. הוא פשוט קיבל את זה בירושה. הוא גדל, והסביבה מלמדת אותו להפוך את הנטייה למושכל. הוא אומר לעצמו שהקמצנות שלו אינה סתם, ושמסתתר מאחוריה דבר גדול: הוא אינו רוצה להזדקק לבריות, ולכן הוא חוסך. זו כבר התקדמות גדולה. כך כותב בעל הסולם: "נניח שמגן על עצמו במנהגו זה שלא יצטרך לבריות, הרי שהשיג בחינת קנה מדה לקמצנות שיכול לוותר בזמן שלא יהיה לו מציאות מהפחד הזה. נמצא שהשתנה הרבה לטובה". כשיהיה לו די והותר ויהיה בטוח שלא יזדקק לבריות, הוא יכול להתחיל לתת לאחרים. באמצע הדרך זה נראה כמו עיקום, אבל ברגע שהנטייה נעשתה מושכל בעל טעם, היא נעשתה מידה שיודעים להשתמש בה.

הרגל נעשה טבע שני

ויש עוד קומה, הגורם שמשפיע על המצע עצמו, וזה ההרגל. כותב בעל הסולם: "וכן לפעמים מצליח לעקור נטיה רעה מתוכו לגמרי, והוא על ידי הרגל, אשר כוחו יפה להעשות לו טבע שני". בזה עולה האדם על החטה, שהחטה משתנה רק בפרטים, ואילו האדם יכול להפוך נטייה שלמה ולעקור אותה משורשה. והגורם הרביעי הוא הגורמים החיצוניים, שפועלים במעגלים רחבים יותר, כמו הכלכלה, הטרדות והמשברים, וגם הם משפיעים על המושכלות שלנו.

אבל גם כאן אין לנו הרבה בחירה, כי את העיצוב הזה נתנה לנו הסביבה. לא בחרנו למי להיוולד, באיזו שכונה לגדול, באיזה גן ובאיזה בית ספר. בעל הסולם כותב שגם השקפת עולמו של אדם, אם הוא "דתי, או לא דתי, אם חרדי קיצוני, או לא דתי קיצוני, או בינוני", נקבעה בו על ידי ארבעת הגורמים האלה. מי שגדל בחוג מסוים נושא בדרך כלל את השקפת החוג שלו, ולא מתוך בחירה ושיקול דעת. רוב העיצוב שלנו, המצע ועוד הסביבה, אינו בשליטתנו, ובלשון בעל הסולם: "באופן שאנו מסורים בידיהם של ארבעה גורמים הללו, ממש כחומר ביד היוצר".

היכן לזרוע את החטה

ועכשיו שימו לב היטב. אחרי שהתבגרת, אחרי שנעשית בעל השכלה, הבחירה החופשית שלך מתרכזת במקום אחד, בבחירת הסביבה. אתה יכול לבחור היכן לזרוע את החטה. הגעת לגיל שבו אתה משתחרר מן הכבלים של ההורים, של בית הספר והשכונה, ואתה עומד ברשות עצמך. עכשיו, כשאתה רוצה להוציא את הכוחות מן הכוח אל הפועל, לעקור את ההרגלים הרעים ולהשריש הרגלים טובים, אתה צריך סביבה טובה. הסביבה היא האקלים שלנו, היא השמש והטל, והיא שמוציאה מאיתנו את הכוחות ומשרישה בנו כוחות חדשים.

ואחרי שבחרנו סביבה, נגמרה הבחירה, ומשם יוצא תוצר מוגמר. מי שבחרה לשים את בתה בבית ספר מסוים, שתסתכל על תמונת המחזור. זה מה שייצא, ושלא תשלה את עצמה שבתה תצא שונה מכל השאר.

וסביבה אינה רק בשר ודם. בעל הסולם מונה בסביבה גם את הספרים. הספרים שאנחנו רוכשים והידע שאנחנו קונים מעצבים אותנו, מולידים בנו רצונות ומגלים בנו חסרונות, ודרכם אנחנו יכולים לעקור מידה רעה ולהשריש מידה טובה. הרב הוא סביבה, החברים הם סביבה, וכל האינפורמציה שאנחנו חשופים לה היא סביבה. מכאן

אפשר להבין את ההקפדה הגדולה של קהילות שומרות תורה על הסביבה שלהן, שלא ייכנס לתוכה דבר זר שישפיע על המצע שהן מעבירות מדור לדור.

כך כותב בעל הסולם על ארבעת הגורמים: "אנו מוצאים אשר למרות שכחותינו חלשים מלעמוד כנגד גורם הראשון", שהוא המצע, "עם כל זה, יש לנו היכולת והבחירה החפשית, להגן על עצמנו משאר שלשת הגורמים". והוא מפרש: "שאפשר לנו תמיד להוסיף בדבר בחירת הסביבה שלנו, שהם החברים, הספרים, המורים, ודוגמתם. בדומה, לאחד שירש כור חטים מאביו, אשר יוכל לעשות ממדה קטנה הזו, עשרות רבות". את החטה הוא אינו יכול להפוך לדבר אחר, אבל הוא יכול לבחור לה אדמה פורייה.

מטעם שלא בחר

ותראו את לשונו: "אולם יש חירות לרצון לבחור מלכתחילה בסביבה כזו, בספרים ומדריכים כאלו שמשפיעים לו שכליות טובות. ואם לא יעשה זאת, אלא מוכן לבוא בכל סביבה המזדמנת לפניו, ולקרוא בכל ספר שמזדמן לפניו. שמשום זה ודאי יפול בסביבה רעה, או יבלה זמנו בספרים שאין בהם תועלת, שהם מרובים ויותר נוחים לפניו. שמתוך זה נעשה כפוי להשכלות גרועות ורעות, המביאים אותו לחטא ולהרשע, ודאי ענש יענש, לא מטעם המחשבות והמעשים הרעים, שאין לו בחירה עליהם, אלא מטעם שלא בחר להיות בסביבה הטובה, כי בזה וודאי יש בחירה" (מאמר החירות).

זו הסביבה המזדמנת: כל שיגעון חדש שיוצא אל השוק, כל קבוצה שמציגים לפנינו על המסך, נעשית פתאום חברה שמשפיעה עלינו. האדם אינו נענש על הרע שעשה אחרי שנקלע לחברה רעה, שהרי לפי מה שלמדנו הוא היה מוכרח לעשות אותו. הוא נענש על כך שבחר מלכתחילה להיות בסביבה רעה. וגם העונש הזה אינו אלא בית הספר של הייסורים, שבא להוציא אותו משם.

במקום חריפותם שם שיבושם

מן העומק הזה הסיקו חכמים מן הפילוסופים שאין לנו בחירה כלל, ושהשכל שקיבלנו, המכשיר הגדול הזה, אינו אלא משקף את המצע ואת הסביבה. בעל הסולם מביא את דבריהם, שהשכל "דומה למראה המקבל צורות

הנמצאות לנגדו", ומשיב: "אולם במקום חריפותם, שם שיבושם, כי הדמיון שבאדם משמש עם השכל, לא פחות מהמיקרוסקופ לעינים".

דרך המיקרוסקופ אני רואה חיידקים זעירים שהחוש שלי אינו יכול לגלות, ואני מתרחק מהם. החושים לא גילו את הנזק, והמיקרוסקופ גילה. המיקרוסקופ הזה הוא המוח. אני יכול ללמוד מאחר מושכל שעדיין לא התפתחתי אליו, לקנות אותו ממנו ולפעול על פיו, וכך לחסוך זמן. והוא ממשיך זאת לרופא ולחולה: "ואפשר לדמות הדבר לחולה שאינו רוצה לשמוע לעצתו של הרופא, בטרם שיבין בעצמו איך עצתו תרפא אותו. ועל כן מתחיל בעצמו ללמוד חכמת הרפואה, הרי יוכל למות מחליו, בטרם יספיק להבין חכמת הרפואה".

זו דרך התורה. שלמה המלך אמר שהחכמה באה "לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה" (משלי א, ד). התורה נותנת לנער דעת ותבונה של מבוגר. דברו עם נער בן שלוש עשרה שיושב ולומד גמרא, ותשמעו אדם בוגר. כשאני לומד בספריהם של רבי שמעון בר יוחאי, האר"י הקדוש ובעל הסולם, אני מתחבר לחברה שלהם. גם להם היה מצע וקו של דורות, ותראו מה יצא מן הקו שלהם. אני יכול לקנות מהם מושכלות, להתנהג על פיהם, לשנות את המצע עצמו ולהפוך הרגל לטבע שני. אינני צריך לחכות עד שאבין הכל בעצמי. מי שרוצה לקנות דירה אינו חייב ללמוד שנים על נדל"ן. הוא יושב עשר דקות עם חבר שעוסק בתחום, ויודע מה עליו לעשות.

תורה היא מלשון הוראה, והיא באה לחסוך לנו את הזמן. מי שרוצה ללמוד הכל על בשרו, רשאי. יש כאן שני מסלולים, ובסוף שניהם מגיעים לאותה מסקנה, שצריך לצאת מן הרצון לקבל לעצמו ולהתחיל להשפיע. על ההולך בדרך התורה כותב בעל הסולם: "הרי לעיניך שנפטר האדם מתוך זה מכל אותם הנסיונות המרים המחויבות לו לעבור עליו עד שיתפתח בו עצמו אותו השכל הבהיר, ואם כן נפטר מיסורים, וגם מרויח זמן".

ארבעים שנה של שינה

מי שמשכיל להתחבר לחברה נכונה, לספרים ולמורה דרך, חוסך לעצמו ברבות השנים הרבה ייסורים ומשברים. מדברים היום הרבה על משבר גיל הארבעים. אני אומר שאין כאן משבר של גיל. יש כאן ארבעים שנה שבהן אדם ישן ולא עבד על עצמו.

בעל הסולם מלמד שכל זמן שמכונת הגוף במלואה, "דהיינו עד אמצע שנותיו", האגו עומד בכל קומתו, והאדם רוצה עושר מרובה וכבוד גדול. "אולם כעבור אמצע שנותיו אז מתחילים ימי ירידה" (מאמר החירות), והרצון לקבל הולך ונכבה לאט לאט. מי שבמחצית הראשונה רק קיבל ולקח, ולא למד להשפיע, נשאר באמצע החיים בלי תחליף, וזו מעין מיתה.

על כך שנינו: "זקני עם הארץ, כל זמן שמזקינין, דעתן מטרפת עליהן... אבל זקני תורה אינן כן, אלא כל זמן שמזקינין, דעתן מתיישבת עליהן" (משנה קנים ג, ו). ראינו גדולי תורה שבזקנה מופלגת המשיכו ללמד את הדברים העמוקים ביותר. מי שלמד, השכיל ובנה את עצמו, מגיע לגיל ארבעים ועולה עוד שלב בסולם, וזוג שבנה את חייו יחד, רק מתחיל אז לפרוח. אבל מי שישן עד גיל ארבעים מתעורר פתאום ואינו מבין היכן היה עד עכשיו. וכשמרבים לדבר על המשבר הזה בכל מקום, גם זוג שלא היה לו שום משבר מתחיל לחפש אותו. כך פועלת סביבה.

הזירה האמיתית של הבחירה נפתחת רק אחרי שהנקודה שבלב מתעוררת. ייתכן שאצל אדם מסוים היא מתעוררת רק בגיל ארבעים, ויש מי שלוקח את הבגרות החדשה הזאת ומפרק בה את כל מה שבנה.

ממלכת כהנים וגוי קדוש

נחזור אל הר סיני, המקום שבו נעשו ישראל בני חורין. שם הגיעו למצב שעליו נאמר: "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו). הקדושה של הכהן היא בכך שאין לו מעצמו כלום, כמו שכתוב: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל... ה' הוא נחלתו" (דברים יח, א, ב). הכהן מסר את עצמו לשרת את העם בבית המקדש, וכל כולו להשפיע. ובעל הסולם מבאר שלפני מתן תורה קיבלו ישראל על עצמם לבטל כל קניין פרטי, וזו משמעות המילים ממלכת כהנים, ושהמדרגה העליונה של הדבקות, להיות משפיעים ולא מקבלים כמו הבורא, היא שנקראת גוי קדוש.

כולם ביטלו את האגו לחלוטין. לכן כתוב: "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט, ב), ופירש רש"י: "כאיש אחד בלב אחד". ובמסכת דרך ארץ זוטא אמרו שאמר הקדוש ברוך הוא: "הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת, הרי השעה שאתן להם את תורת" (מסכת דרך ארץ זוטא, פרק השלום).

זה עם שעבר את כור ההיתוך של מצרים. גם אנחנו בחרנו אז בדרך הייסורים, ועברנו את מצרים ואת המדבר ואת ימי ההכנה, עד שהגענו לפסגה. ועל הפסגה הזאת אמרו חז"ל: "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן" (שבת קמו, א). זוהמת הנחש היא העל מנת לקבל, והיא מלאך המוות. לכן מנו חז"ל את העני בין הארבעה שחשובים כמת (נדרים סד, ב), כי הוא נמצא כל הזמן במצב של קבלה ואינו יכול לתת. החיים האמיתיים הם להשפיע ולתת.

חירות ממלאך המוות

מבאר בעל הסולם שבמעמד הר סיני הגיעו ישראל להשתוות הצורה, ומי שדומה לבורא בשלמות נמצא בנצח, ואין לו מוות. מוות הוא העדר, דבר שהיה קיים ונלקח. חז"ל מלמדים שיש מיתה קשה ויש מיתה נוחה: "אסכרא דמיא כחיזרא בגבבא דעמרא דלאחורי נשרא... נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא" (ברכות ח, א). המיתה הקשה דומה לקוצים שנסתבכו בצמר ומושכים אותם לאחור, ומיתת הנשיקה, שזכו לה גדולי הצדיקים, דומה לשערה שמוציאים מתוך החלב.

ומבארים המקובלים את ההבדל. הגוף כולו רצון לקבל, וכשהאדם לא תיקן אותו, המוות לוקח ממנו את כל העולם ואת כל התאוות, והוא אינו רוצה לעזוב. זה סוד הקוצים שבצמר. אבל הצדיק, שכל ימיו היה על מנת להשפיע נחת רוח לה', אינו מחובר לחומר, וממילא אין לו ממה להיפרד. כך כותב בעל הסולם על ישראל בסיני, "שלא היה להם שום רצון של קנין לעצמם אלא רק בשעור של השפעת נחת רוח שיוצרים יהנה מהם", ולכן זכו לחירות ממלאך המוות. גם אם הגוף בטל, הם לא מתו. ולכן אמרו חז"ל על הצדיקים "שבמיתתן נקראו חיים" (ברכות יח, א), ועל הרשעים "שבחייהן קרויין מתים" (ברכות יח, ב), שהרי הרשע כל ימיו רוצה וחסר.

המקובלים מלמדים שלסטרא אחרא אין אורות, והיא אינה יכולה לתת כלום. זה הסוד של אנשים שרצים ורצים אחרי החומר. אמרו חז"ל: "אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו" (קהלת רבה א, יג), מי שיש לו מאה רוצה לעשות אותם מאתיים. החומר אינו יכול למלא אותנו. מה שממלא את האדם הוא רק אור, ואור יש רק בקדושה.

וכשהגיעו ישראל להשפעה גמורה, השכינה שרתה בהם. על זה אמרו חז"ל: "האבות הן הן המרכבה" (בראשית רבה מז, ו). כדי שהקדוש ברוך הוא ישרה בנו, עלינו לפנות לו את המקום. אם אני נמצא שם, הוא אינו יכול להיכנס.

נחת רוח ליוצרו

שאלו אדם למה הוא עושה מצווה, והוא ישיב שהוא רוצה להרגיש טוב ולהיות בריא. ויש מי שבוחר בחיי תורה משום שהוא רואה בהם חיים טובים: כבוד, שבתות וחגים, שלום בית, ילדים שמביאים נחת, ובסוף גן עדן. רבי נחמן מברסלב כותב על כך דבר חד: "כי יש מי שעובד כל ימיו ורודף אחר תאוות עולם הזה, כדי למלאות בטנו וכרסו בתאוות עולם הזה. ויש מי שעובד ומשתדל, כדי לזכות לעולם הבא, וגם זהו נקרא מלוי בטן" (ליקוטי מוהר"ן תנינא, לז). ודאי שמי שבוחר בעולם הבא חכם יותר, כי הוא בוחר בעולם הנצחי. אבל גם זה אינו העיקר, כלשונו: "שעיקר התכלית הוא רק לעבוד ולילך בדרכי ה' לשמו יתברך". הרעיון האמיתי הוא לפעול כדי לעשות נחת רוח ליוצרו. גילו לי המקובלים שפעולה מסוימת עושה נחת רוח, ואני פועל.

מסופר על אחד מגדולי החסידות שבשנה אחת לא היו אתרוגים במקומו, ורק לאדם אחד היה אתרוג. האיש הסכים לתת לו אותו בתנאי שימסור לו בתמורה את כל חלקו בעולם הבא. הצדיק הסכים, נטל את האתרוג והתחיל לרקוד. אמרו לו: רבי, הרי אין לך עכשיו עולם הבא. השיב: עכשיו, כשאין לי עולם הבא, אני מקיים מצווה בפעם הראשונה לשמה לגמרי.

אומרים המקובלים שכשאנחנו מתחילים לגעת בזה, נעשה לנו כבוד. נסו לעשות חסד עם חבר בלי שום אינטרס, לכבוד ה' בלבד, וזה קשה, כי מוציאים אותך מן התמונה. אנחנו רגילים לשאול תמיד מה יוצא לי מזה, אם לא היום אז בעוד שנה. הדלק שמניע את העולם הוא הכבוד, הפרגון והאגו. הוציאו מן העולם את הפרסום ואת המחמאות, ומעטים יזיזו אבן. הוציאו ממנו את הכסף, ואנשים יעצרו את מכוניותיהם באמצע הכביש. ולכן, ברגע שאדם מוציא את האגואיזם ורוצה לפעול, נעשה לו כבוד, כי אין לו דלק.

אבל כך הדבר רק כל זמן שאדם אינו קולט למי הוא עושה נחת רוח. כשהוא זוכה להתחבר לאלוקות, הוא נעשה ככבשן של אש. זו השתוות הצורה, ועל זה, מלמדים המקובלים, צריך להתפלל. כולנו אומרים "אין עוד מלבדו" (דברים ד, לה), אבל לדעת זה דבר אחד, ולהרגיש זה דבר אחר. צריך לצעוק: ריבונו של עולם, שמענו עליך ולמדנו עליך, ואנחנו כבר יודעים שאין עוד מלבדך ושאתה מנהל כאן את כל המערכה, ואנחנו רוצים גם להרגיש את זה. ברגע שאדם מרגיש זאת, הוא ממריא, ומתודלק מן הקודש ולא מן החושך. הדלק של האגו מוגבל תמיד. הכבוד הוא בלון שמתפוצץ באוויר, וראו מה קורה לאנשים שמגיעים לפסגות.

שלושה צועקין ואינן נענין

נמצא שבחירה חופשית אין לנו הרבה, והתחום שבידינו הוא בחירת הסביבה. מי שמבין שלימוד אחד יכול להכניס בו מושכל, ללמד אותו הרגל שייעשה טבע, ולחסוך לו שנים של מריבות וצער, יודע להעריך אותו. בסוף כל זוג מגיע לשלום בית, או שהם נפרדים. ומי שיכול לחסוך לעצמו עשרים שנות מריבות בלימוד, ומוותר עליו בגלל טרחה קטנה, לא הבין את הרעיון כלל.

אדם מעשן סיגריות. הוא יכול לקרוא ספר שיסביר לו את הנזקים שהעישון גורם. הוא עוד אינו בשל לזה, אבל הוא מאמין למי שכתב אותו, לוקח את הסיגריות וזורק אותן. והוא יכול גם להמשיך לעשן, עם אמבולנסים, בדיקות וניתוחים, עד שהרופא יגיד לו שעוד סיגריה אחת עלולה לעלות לו בחייו. זו הבחירה, למה אני מתחבר. קרא ספר כזה פעם, פעמיים, חמש פעמים, והוא יחדור, כי כך ברא ה' את העולם. וכך גם מי שבא ללמוד. האווירה, השיעור, המושכלות והחברה חודרים פנימה, ואנחנו משתנים, נרצה או לא נרצה. אנחנו בחרנו רק לבוא, והתוצאות באות מעצמן. לכן המלחמה הגדולה היא על הסביבה.

הרמב"ם הולך בזה עד הקצה, והיום אפשר להבין אותו: "ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישיב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות" (רמב"ם, הלכות דעות ו, א). ובגמרא אמרו: "שלושה צועקין ואינן נענין", ואחד מהם הוא "הקונה אדון לעצמו", ויש מפרשים שזה מי "דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתי" (בבא מציעא עה, ב), מי שרע לו בעיר הזאת ואינו הולך לעיר אחרת. הוא צועק לה' שיציל אותו, ואין עונה. מי שבנו מוקף בחברה רעה, ומצפה שהבן יגדל אחרת ואינו משנה דבר, עליו נאמר: קום, עזוב את המקום, ואחר כך נדבר.

כפי תהיה

עכשיו נבין את מה שנאמר על אברהם ושרה: "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ה). אמרו חז"ל: "כל המלמד את בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו" (סנהדרין צט, ב). ועוד אמרו: "וכל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקדוש ברוך הוא גוזר גזירה, מבטלה בשבילו, שנאמר: ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה" (בבא מציעא פה, א; ירמיה טו, יט). כפי תהיה, כמו הפה שלי: אני גוזר גזירה, ואתה מבטל אותה.

המהרש"א מבאר מדוע דווקא את המתנה הזאת מקבל מי שמלמד בן עם הארץ תורה. השכר הוא מעין המעשה. לפי גזרת הטבע לא היה בן עם הארץ נעשה בעל תורה, "דכל המוליד בדומה הוא מוליד, אבל הלומד עמו מבטל טבעו וגזרתו" (מהרש"א, חידושי אגדות בבא מציעא פה, א), ולכן זוכה המלמד שהקדוש ברוך הוא מבטל את גזרתו בשבילו.

ולפי דרכו של בעל הסולם הדברים נפלאים. לבן עם הארץ היה מצע מסוים, קו של דורות קרוב יותר לארציות. באת אתה ולימדת אותו מושכלות, תורה של רשב"י ושל האר"י, קבלה וגמרא. הכנסת בו דרך חדשה, לימדת אותו הרגל שנעשה טבע, ושינית במידה מסוימת את כל הקו שלו. מידה כנגד מידה: כמו ששינית אצלו את הטבע, קח מתנה לשנות את הטבע.

נמצא שכדי להשתנות, כדי להגיע להרגל שמשנה את הטבע, אנחנו צריכים סביבה. זו הבחירה שלנו: ספרים, מורה דרך, שיעורים וחברה טובה. כל עניין האימון, ההרגלים והחזרות נשען על כך, כי את הידיעה על מה להתאמן, איזה הרגל לשנות ומה טוב ומה רע, אפשר לקנות רק מסביבה טובה. אשרינו שזכינו לבחור בסביבה נפלאה, בחברתם של גדולי ישראל, ענקי עולם.

יהי רצון שנזכה להפנים את הדברים ולהפיק מהם תועלת בעולם הזה ובעולם הבא, ונזכה לביאת גואל צדק במהרה בימינו.